

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini

Sabljić, Emma

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:496936>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Emma Sabljić

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini

Završni rad

Mentor: dr.sc. Željka Miklošević, doc.

Zagreb, srpanj 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Muzej kao platforma za istraživanje odnosa suvremene umjetnosti i umjetničke baštine .	2
2.1. Suvremeni umjetnici u stalnom postavu.....	2
2.2. MEŠTART	7
2.3. SINTART	9
3. Umjetničke intervencije u arhitektonskoj baštini	11
3.1. Vitić pleše	11
4. Umjetničke intervencije u industrijskoj baštini	13
5. Umjetničke intervencije u prirodnoj baštini	20
6. Zaključak.....	25
7. Popis literature	26
Popis slika	31
Sažetak	32
Summary	33

1. Uvod

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini predstavljaju zanimljivo područje istraživanja koje spaja suvremenu umjetnost s bogatom poviješću kulturnog naslijeđa. Ova tema ističe bitan pojam u suvremenom svijetu umjetnosti jer se umjetničke intervencije sve više koriste kako bi se oživjela i reinterpretirala kulturna baština, čime se stvaraju novi i inovativni načini za doživljavanje i razumijevanje prošlosti. Kulturna baština predstavlja neprocjenjivu vrijednost koja se proteže kroz povijest i svjedoči o našim korijenima, učvršćuje naš identitet i potiče kolektivno pamćenje. Međutim, u suvremenom se kontekstu suočava s različitim izazovima, kao što su degradacija, zanemarivanje i gubitak autentičnosti. Kako bi se suprotstavili ovim problemima, umjetnici se sve više okreću prema kulturnoj baštini kao izvoru inspiracije i materijalu za svoje stvaralaštvo. Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini prepoznate su kao inovativna sredstva koja revaloriziraju i revitaliziraju povijesne spomenike, muzeje, arheološka nalazišta i druge oblike kulturnog naslijeđa. One u kulturnoj baštini predstavljaju spoj umjetnosti, povijesti, arhitekture, tehnologije s jedne strane i društvenih znanosti s druge. Umjetnička intervencija, kako navodi Šuvaković (2005, 284) u *Pojmovniku suvremene umjetnosti*, „jest čin, akcija ili postupak kojim se mijenja postojeći poredak stvari (umjetničkog djela, prirodnog ili arhitektonskog ambijenta, urbanih situacija)”. Ove intervencije mogu se izražavati različitim umjetničkim medijima, kao što su instalacije, performansi, digitalna umjetnost, *site-specific* radovi, interaktivne instalacije i drugo. One su često multidisciplinarne, uključujući suradnju umjetnika, povjesničara, restauratora i drugih stručnjaka kako bi se postigao sveobuhvatni pristup očuvanju i prezentaciji kulturne baštine. Osim što pridonose promjeni fizičkog prostora kulturne baštine, suvremene umjetničke intervencije mogu potaknuti promišljanje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. One pružaju nove perspektive, otvaraju dijaloge i potiču kritičko razmišljanje o ljudskom odnosu prema naslijeđu. Koristeći se maštovitošću i kreativnošću, umjetnici istražuju pitanja identiteta, kolektivnog pamćenja, političkih i društvenih problema te nas potiču na preispitivanje naše uloge u očuvanju kulturnog naslijeđa za buduće generacije.

Cilj je ovog završnog rada istražiti različite aspekte suvremenih umjetničkih intervencija u kulturnoj baštini, analizirati njihovu važnost i utjecaj te sagledati različite perspektive na ovo polje. Pregledom relevantnih primjera, ovim će se radom pokazati raznolikost suvremenih umjetničkih intervencija te njihova uloga u reinterpretaciji, očuvanju i prezentaciji kulturne baštine.

Za početak, u radu će se predstaviti odnos suvremene umjetnosti i muzejskih institucija te objasniti na koji se način koristi muzejska građa i zbirke kao izvor inspiracije za nastanak novih umjetničkih djela. Nadalje, izložit će se umjetničke intervencije vezano za arhitektonske spomenike, ali i obraditi povezanost umjetničkih intervencija u industrijskoj kulturnoj baštini. Na kraju, opisat će se odnos suvremenih umjetnika prema prirodnoj baštini.

2. Muzej kao platforma za istraživanje odnosa suvremene umjetnosti i umjetničke baštine

Tijekom 1980-ih dolazi do akademskih proučavanja baštine i pojava velikih rasprava o pojmu *baština*. U to doba suvremena umjetnost dolazi u kontakt s baštinom i baštinskim institucijama te potiče i širi rasprave o baštini široj publici (Black, Farley, 2020, 16–18). Nova muzeologija će imati značajan utjecaj na promjenu pojma baštine i muzeja. Ona podržava tradicionalni naglasak na skupljanju, čuvanju i uporabi, no naglašava važnost interakcije između muzeja i posjetitelja te se fokusira na stvaranje iskustava koja su relevantna i zanimljiva za posjetitelje. Također će naglašavati važnost konteksta u kojima se predmeti nalaze te isticati bitnost kritičkog razmišljanja. Muzeološka promišljanja krajem 20. stoljeća utjecala su na muzejsku praksu, na način da su pridonijela modernizaciji muzeja i korištenju najnovijih tehnologija te potaknula muzeje da se usredotoče na društvene i kulturne kontekste u kojima djeluju (Stam, 1993). Suvremena umjetnost u tom će kontekstu biti povezana s muzejom, baštinom i baštinskim *mjestom*, koji su, kako Black i Farley (2020, 16–18) tvrde, isprepletene kategorije jer su mnoge muzejske zbirke smještene u zgradama koje su često kulturni spomenici. Rad će u ovom djelu pokazati primjere kako suvremeni umjetnici, najčešće svojim intervencijama, instalacijama i performansima, koriste baštinska mjesta i građevine te muzejske institucije i njihove zbirke kao dio svojih radova.

2.1. Suvremeni umjetnici u stalnom postavu

Prvi projekt koji bih istaknula projekt je zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt – *Suvremeni umjetnici u stalnom postavu*, koji, kako se navodi na njihovoj internetskoj stranici, teži ostvarenju suvremenog dijaloga s muzejskim zbirkama koje su dio stalnog postava muzeja („SUVREMENI UMJETNICI U STALNOM POSTAVU – Muzej za umjetnost i obrt“, 2020).

Muzej za umjetnost i obrt jest kulturno-povijesni i umjetnički muzej koji je osnovan 1880. godine u Zagrebu. Smješten je u zgradi historicističkog stila iz 1888. godine, koja predstavlja prvu namjenski izgrađenu zgradu za muzej u Hrvatskoj te je time i na listi zaštićenih kulturnih dobara („Muzej za umjetnost i obrt | Hrvatska Enciklopedija,” 2021). Stalni postav Muzeja definirao je Vladimir Maleković, tadašnji ravnatelj muzeja, 1995. godine. Postav uključuje gotovo 3000 eksponata iz raznovrsnih zbirki („Postav – Muzej za umjetnost i obrt“, 2021). Prema tome, Muzej je pokrenuo ovaj projekt kako bi dao suvremeni pogled na zbirku i bio u toku s novim interpretacijama suvremenog doba. Projekt djeluje od 2009. godine i do danas je ostvareno deset suradnji s hrvatskim suvremenim umjetnicima. Umjetnici koji su bili pozvani osmišljavali su nove radove te kreirali novi kontekst stalnog postava. Deset je umjetnika pokazalo mogućnost redefiniranja i aktualizacije muzejskih zbirki, čemu bi i drugi muzeji današnjice trebali težiti. Kronološkim redom bit će spomenuti umjetnici koji su bili dio projekta: Dalibor Martinis, Dubravka Rakoci, Željko Badurina, Slaven Tolj, Ida Blažičko, Nika Radić, Dea Matasić, Akiko Sato, Goran Trbuljak, Marina Bauer („SUVREMENI UMJETNICI U STALNOM POSTAVU – Muzej za umjetnost i obrt“, 2020).

Dalibor Martinis, kao prvi sudionik ovog projekta, hrvatski je transmedijalni umjetnik od svjetske važnosti. U ovom je kontekstu važno istaknuti činjenicu da je Martinis u svojim najranijim radovima preispitivao odnos muzeja i umjetnika, štoviše – problematizirao je taj odnos te je sudjelovao u tada prilično aktualnim antimuzejskim sferama (Gašparović, 2009). Izložba je nosila naziv *Muortinis*, a sam se umjetnik *uvukao* u sve dijelove Muzeja, od atrija do posljednjih prostorija na trećem katu stalnog postava. Svojim intervencijama, interpolacijama starijih i novih radova, stvorio je izložbu unutar izložbe. Martinis u razgovoru sa Suzanom Marjanić govori: „Svi izloženi radovi intervencija su u stalnom postavu i fizički zadiru u jedan sređeni sustav prezentacije artefakata iz povijesti umjetnosti i kulture življenja.” (Marjanić, 2010). Izložba se sastoji od nekoliko većih cjelina, počevši s djelima iz 1970-ih koja su obuhvaćena u tematsku cjelinu *Rani radovi* u kojima autor propituje ulogu umjetnika i odnos s institucionalnim okvirima. Ovdje valja spomenuti jedan od njegovih najznačajnijih radova: *Otvoreni kolut* (video rad) iz 1976. godine, koji se u suvremenoj interpretaciji projicirao na skulpturu *Alegorije prosvjete* (Gašparović, 2009). Tako video postaje svojevrsna videoinstalacija te istovremeno dobiva i dodatne simboličke konotacije koje mu pridodaju drukčije značenje (Babić, 2009). Nadalje, u *Radovima iz 21. stoljeća i novog tisućljeća*, Martinis je naglasio društveni angažman iz perspektive samog umjetnika. Djela iz ciklusa *Data recovery* (povrat podataka) bave se gubitkom izvornih informacija i naglašavaju činjenicu da

svako naknadno kontekstualiziranje povijesnih događaja može utjecati na interpretaciju i može dovesti do manipuliranja stvarnosti. Na neki način, ovi se radovi mogu smatrati i umjetnikovim komentarem na instituciju muzeja, s obzirom na to da je interpretacija upravo jedan od osnovnih funkcija muzeja. Konačno, posljednja su vrsta radova oni koji su nastali kao reakcija autora na Muzej za umjetnost i obrt, koji se mogu opisati kao *site-specific*, iako neki od njih imaju šire društvene i političke implikacije. Primjerice, u slučaju kasnogotičke tapiserije iz 1522. s motivom iz gotičkog romana *Tamnica ljubavi* španjolskog pisca Diega de San Pedra, umjetnik postavlja otisnute stranice samog romana koje potpuno prekrivaju tapiseriju. Tijekom vremena te će otisnute stranice postupno biti uklanjane, otkrivajući tako tapiseriju u cijeloj svojoj ljepoti. Ovim činom Martinis problematizira odnos između tih dvaju umjetničkih djela, koja su blisko povezana i koriste različite medije (Gašparović, 2009). Kroz više od 40 intervencija, koje su postavljene ne samo u dvoranama stalnog postava već i ostalim prostorima muzeja i oko njega (poput ravnateljeva ureda i krošnje ispred muzeja), Martinis je ostvario mnogostruki cilj projektnog zadatka. Njegove su intervencije imale utjecaj na unutarnju strukturu muzeja i potaknule zanimljive rasprave unutar stručne zajednice. Posjetiteljima su pružile uvid u ustaljene konvencije i uvjerenja koja su ukorijenjena u društveni i institucionalni kontekst muzeja te im ponudile nove interpretacije stalnog postava (Fučkan, 2019).

Umjetnica Dubravka Rakoci radi izložbu u sklopu ovog projekta dvije godine nakon Dalibora Martinisa. U Muzeju za umjetnost i obrt Dubravka Rakoci ima mogućnost interakcije s okolinom na neočekivanim mjestima, poput podova i stropova koji obično izmiču gledanju i viđenju. Kroz tri kata stalnog postava, autorica postavlja putanju kretanja prostora, prateći bridove arhitektonske strukture i krivulje kretanja posjetitelja. Arhitekturu obilježava ozračjem boje, a u materijalnom sadržaju stalnog postava realizira svoje objekte. U taj svijet objekata primijenjenih umjetnosti i umjetničkih formi stalnog postava umjetnica uvodi predmete različitih materijala. Rakoci poštuje konvencije muzejske prezentacije, smještajući svoje objekte u prostoru sukladno ostalima: slobodno u prostoru, zaštićene unutar staklene vitrine, stabilne unutar arhitektonskog okvira. Time će autorica postići subverzivni obrat, u materijalni svijet ona će unijeti svjetlost kao nešto nematerijalno (Fučkan, 2011). Autorica je u svojoj umjetničkoj praksi sklona istraživanju slikarstva u prostoru kroz korištenje svjetlosnih intervencija, što će i napraviti u samom prostoru Muzeja. Kroz istraživanje razlika između umjetnosti i obrta te naglašavanje dvojnosti kontemplativne i uporabne funkcije, autorica je izložila svjetlosne objekte pod nazivom *Prostorni crteži* (Sl.1). Ovi objekti, oblikovani kao

funkcionalne svjetiljke, sugeriraju da ih je potrebno doživjeti kao simbolične svjetlosne interpretacije karakterističnog motiva kruga koji je temelj njezina slikarstva (Fučkan, 2019).

Slika 1. Dubravka Rakoci, *Crtež u prostoru*, 2011. („Dubravka Rakoci, *Crtež u prostoru*, 2011. - Muzej za umjetnost i obrt,” 2018)

Umjetnička intervencija kiparice Ide Blažičko obilježila je 2015. godinu u Muzeju. Kiparica je intervenciju izvela u dvorani *Sakralna umjetnost*. Intervencija je izrađena od izrezanog papira i sastoji se od više zasebnih segmenata koji su slojevito postavljeni na stropu dvorane, stvarajući „levitirajuću” kompoziciju pod nazivom *Topologija beskraja* (Sl. 2.) (Fučkan, 2019). Umjetnica je kroz stvaranje novih prostornih situacija ostvarila dijalog, ističući pomicanje granica percepcije putem horizontalne krivulje izloženih predmeta. Ona je omekšala jednoličnost zadanih pristupa i promijenila atmosferu aktiviranjem pasivnih zona prostora (Fučkan, 2015). Ova intervencija ima za cilj istražiti odnos između prostora i umjetnosti te stvoriti jedinstveno iskustvo za posjetitelje (Fučkan, 2019).

Slika 2. Ida Blažičko, Topologija beskraja, 2015. (Ida Blažičko, Topologija Beskraja, 2015. – Muzej za umjetnost i obrt, 2018)

Zadnja umjetnica koja će biti spomenuta kao dio ovog projekta jest japanska umjetnica koja živi i djeluje u Hrvatskoj – Akiko Sato i koja je velikodušno svoj umjetnički rad donirala Muzeju. Umjetnica je izvela seriju od otprilike sedamdeset crteža na svili inspiriranih muzejskim predmetima (Sl.3). Ovi su crteži postavljeni u ambijentalne inscenacije koje odražavaju vjerovanja šintoizma, animističke religije u Japanu. Cilj ovog projekta bio je oživjeti duhovni potencijal pojedinačnih prikaza muzejskih predmeta te stvoriti imaginarnu povezanost između likovnih reprezentacija „duhova” koji obitavaju u muzeju. Akiko Sato na svojim je crtežima prikazala antropomorfne i zoomorfne motive kao predstavnike vitalnih psiholoških aspekata i povezala ih u dramatične situacije. Također, posjetiteljima je pružena mogućnost sudjelovanja u projektu kroz zadatak crtanja njihovog omiljenog muzejskog motiva, čime je izložba dobila interaktivan i radionički karakter (Fučkan, 2019).

Slika 3. AKIKO SATO : DRAW ATTENTION, 2018 („Artist-in-residence: Akiko Sato - Muzej za umjetnost i obrt,” 2018)

Konačno, kroz primjere izložbi i umjetničkih intervencija u stalnoj zbirci, ovaj projekt pridonio je naglašavaju uloge muzeja kao institucionalnog čuvara društvene memorije i čuvara materijalnih dokaza o prošlosti. Također, njima se ističe potreba za prilagođavanjem stalnog postava kako bi se bolje povezao sa suvremenim umjetničkim praksama (Fučkan, 2019).

2.2. MEŠTART

Od 2009. godine Barbara Vujanović bila je kustosica jedanaest izložbi koje su dio projekta *MEŠTART*, održane u zagrebačkom Atelijeru Meštrović i splitskoj Galeriji Meštrović. Na tim je izložbama sudjelovalo trinaest umjetnica i umjetnika, kako domaćih tako i stranih, koji pripadaju različitim generacijama i koriste različite likovne medije. Njihova istraživanja, potaknuta izazovom Meštrovićeve umjetnosti, fokusirala su se na osobne i univerzalne teme i iskustva, slično kao i Meštrovićevo stvaralaštvo (Vujanović, 2019). Do danas su u Atelijeru Meštrović i u Galeriji Meštrović izlagali umjetnici Slaven Lunar Kosanović, Marko Zets Prpić, Aleksandar Angel Milivojević, Filip Morka Burburan, Ronald Aleksander Lindgreen, Amela

Frankl, Vedran Perkov, Petar Barišić, Loren Živković Kuljiš, Ana Kuzmanić, Tanja Ravlić i Ivana Tkalčić („Mešstart: Martina Miholić - Muzej Ivana Meštrovića,” 2021). Ovim su projektom umjetnici aktualizirali i rekontekstualizirali opus Ivana Meštrovića na suvremeni način. Intervencije su imale za cilj privući novu, mlađu publiku te otkriti nove interpretacije opsežne Meštrovićeve baštine („MEŠTART – 11 godina aktualiziranja stalnog postava Ivana Meštrovića,” 2020).

Projekt iz 2014. godine pod nazivom *Tranzicije* obuhvatio je dvojicu umjetnika, Petra Barišića i Lorena Živkovića Kuljiša, u zajednički dijalog s Meštrovićem. Oba su autora u ovom projektu proširila granice svojega likovnog izražaja. Barišić je svoj rad usmjerio na dimenziju zvuka i materije, osvještavajući također dimenziju podrijetla iz Dalmatinske zagore, što ga veže uz samog Meštrovića. Njegova zvučna instalacija *Ditiramb*, koja je postavljena u nekadašnju blagovaonicu, a sastoji se od autentičnih zvukova Zagore. Zvukovima i osvjetljenjem ove instalacije, Barišić iskazuje fascinaciju Meštrovićevom figuracijom i njenim značenjem (Vujanović, 2013). Najintenzivniju interpretaciju postiže kroz kombinaciju Meštrovićevog *Joba* sa zvučnom instalacijom *Vrućina* (Sl. 4). Iznad skulpture stavio je spiralne žice koje isijavaju *vatru*. Snaga i trajanje vatre usklađeni su sa zvukom te zajedno čine tjeskobnu okolinu za promatrača. Vatra, kao simbol izgaranja, pročišćenja i transformacije, postaje simbolom patnje (Zlomislić, 2014). Loren Živković Kuljiš radi *Skice za neizvedivo* koje se sastoje od crteža, kolaža i maketa koje nisu u mogućnosti biti realizirane, ali u isto vrijeme funkcioniraju kao izvedeni radovi koji jedino mogu biti izvedeni u ovom obliku, kao na primjer model grada koji je zapaljen (Vujanović, 2013). Proces prenošenja iskustva u umjetničku ideju, a zatim ideje u skulpturu ili umjetnički objekt, prolazi kroz različite faze razrade početne ideje, uz pomoć crteža, kolaža, maketa i modela od gline. Crtež ima ključnu ulogu u tom procesu. On predstavlja skicu i bilješku, osnovni i polazni medij u kojem se umjetnikova ideja prvi put projicira (Zlomislić, 2014). Loren minimalnim intervencijama mijenja zatečenu baštinu u prostoru. Njegovi se crteži sastoje od detalja skulptura Ivana Meštrovića koje precrtava s izmjenama, te ističe važnost vraćanja umjetnosti ka tradiciji i potrebu za stalnim vježbanjem i provjerama (Vujanović, 2013).

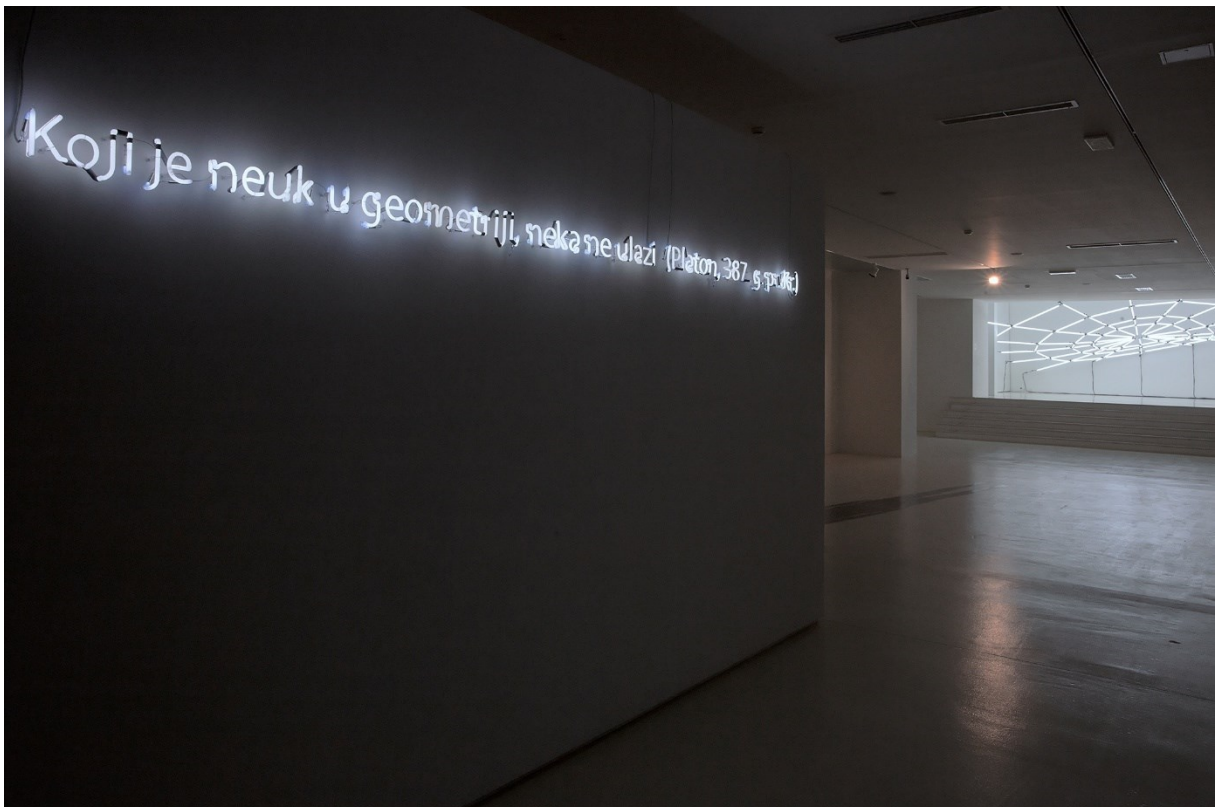

Slika 4. Petar Barišić, Vručina (Zlomislíć, 2014)

2.3. SINTART

Poznati hrvatski arhitekt Vjenceslav Richter i njegova supruga Nada Kareš Richter poklonili su svoju kuću s vrtom i umjetničkim djelima Gradu Zagrebu 1980. godine s ciljem da taj prostor ostane trajno sačuvan za istraživanje baštine i promicanje suvremene umjetnosti. Muzej suvremene umjetnosti preuzeo je brigu o Richterovoj ostavštini te se danas u njegovoj kući nalazi zbirka Richter. S ciljem da se Richterovo naslijeđe i dalje prezentira publici, Zbirka započinje ciklus izložbu pod nazivom *SINTART*, imenom izvedenim iz niza projekata i tema arhitekta Richtera, a koji se referiraju na njegovu ideju o sintezi umjetnosti. Suvremeni umjetnici upoznaju se sa Zbirkom i interpretiraju Richterovo stvaralaštvo u svojem radu. Ciklus izložbi započinje 2010. godine, a aktualan je i danas (Pintarić, 2010). Na prvoj izložbi *Sintart 01* sudjelovali su Viktor Popović, Davor Sanvicenti, Božena Končić Badurina te Grupa ABS. Viktor Popović radi djelo koji se sastoji od Platonova citata formiranog u neonskom znaku (Sl. 5). Pintarić ovo djelo povezuje s Richterovom geometrijom koja je činila bitan udio u njegovim likovnim i arhitektonskim radovima, a poveznica s Platonom upravo je geometrija koju je i sam Platon smatrao važnom (Pintarić, 2010). Davor Sanvicenti motive geometrije stavlja u

videoinstalaciju u prostoru jedne sobe Zbirke Richter. Djelo *Sobni reljef* dopunjuje prazan ambijent te time istražuje i stvara novu prostornu teksturu koristeći svjetlo i optičko-grafičke elemente. Jedina ženska umjetnica na ovoj izložbi, Božena Končić Badurina, napraviti će drugačiji koncept od svojih kolega. Naime, umjetnica je zajedno s arhitektom Senadom Nanićem kreirala idejno arhitektonsko rješenje te mu dala ime *Mjesto bez zvuka*. Rad bi u svojoj realizaciji zapravo bio zvučno izolirana komora za jednu osobu, koja bi bila opremljena ležaljkom te bi služila kao *zen* zona. Djelo se može povezati s Richetorovim projektom idealnog grada *Sinturbanizam* (Pintarić, 2010).

Slika 5. Intervencija Viktora Popovića („Viktor Popovic | Exhibitions | 2010 | Richter Collection, Zagreb,” s.a.)

Nadalje, osam godina kasnije umjetnica Ksenija Turčić dobiva priliku intervenirati u prostor Zbirke. Njena izložba nosila je naziv *Procjepi*. Ksenija Turčić, kao i sam Vjenceslav Richter, svojim radom djeluje u mnogim područjima umjetnosti, pri čemu je njen fokus na svijesti i važnosti dvodimenzionalnog i trodimenzionalnog prostora. Njen rad na ovoj izložbi obuhvaćao je relativizaciju prostora, gdje se igra s različitim dimenzijama prostora Richterove kuće (Sl. 6). Ona dijalog ostvaruje videodokumentacijom u kojoj se prikazuju Richterove teze i mišljenja na

koje se umjetnica referira. Umjetnica intervenira u prostor postavljajući ogledala koja stvaraju iluzionistički dojam, čime prostor postaje prividno beskonačan. Richterove geometrijske forme Turčić interpretira u dvodimenzionalnoj verziji, pri čemu linije daju dojam titravosti. Promatrač postaje aktivnim sudionikom ovakve intervencije jer se linije, koje su izvedene u prostoru, poklapaju s Richterovim skulpturama pod određenim kutom promatranja, pa promatrač kretanjem utječe na te vizualne relacije (Babić, 2018).

Slika 6. Ksenija Turčić, Procjepi (Babić, 2018)

3. Umjetničke intervencije u arhitektonskoj baštini

Umjetničke intervencije u arhitektonskoj baštini spajaju suvremenu umjetnost s povijesnim građevinama, stvarajući interakciju između umjetnika, prostora i publike. Ove intervencije imaju ključnu ulogu u revitalizaciji i reinterpetaciji arhitekture, naglašavajući potrebu za zaštitom i održivim upravljanjem takvog kulturnog naslijeđa.

3.1. Vitić pleše

Arhitekt Ivan Vitić autor je stambeno-poslovnog kompleksa u Laginjinovoj ulici 7 i 9 u Zagrebu, poznat po nazivu *Vitićev neboder*, koji je primjer funkcionalne arhitekture i odraz modernih

karakteristika arhitekture. Projekt je realiziran od 1957. do 1962. godine (Radanović, 2021), a danas kompleks ima status registriranog nacionalnog spomenika. Potaknutim lošim stanjem ovih arhitektonskih djela, platforma Bacači Sjenki na čelu sa zagrebačkim umjetnikom Borisom Bakalom 2003. godine započinje s projektom koji će se baviti osvještavanjem stanja zgrada. *Vitić pleše* interdisciplinarni je projekt zajednice u cilju obnove prostora zgrada te promišljanja materijalne i nematerijalne baštine („Vitić pleše”, 2017). Boris Bakal 2004. godine useljava se u zgradu i pokreće umjetničke intervencije i programe unutar i izvan zgrade. Cilj tih intervencija i programa bio je podizanje svijesti javnosti o stanarima zgrade. Iste godine dolazi do rekonceptualizacije projekta kako bi se spasilo i obnovilo vrlo značajno djelo moderne arhitekture u Hrvatskoj. Izložba *Vitić pleše* prezentirala je projekt u Zagrebu, Rijeci i Splitu („Vitić pleše”, 2017). Iste godine održala se plesna intervencija Llinkt!-a. Ova intervencija pridonosi akciji *Čovjek je prostor / Vitić pleše*, koja se održavala 2006 – 2014. godine i sastojala se od niza predavanja i radionica (Radanović, 2021). Stambena zgrada Ivana Vitića smještena je na području u dijelu grada koje se može opisati kao jedno od živahnih mjesta za ples u Zagrebu. Osim što se nalazi u blizini plesnih škola, arhitektura i urbanistička rješenja ovog dijela grada oblikuju kretanje stanovnika. Plesnom intervencijom ističe se plesna priroda same lokacije, naglašavajući funkciju arhitekture u plesu (Mihelčić, 2005). Kao što je već naglašeno, zgrada je u tom razdoblju bila u vrlo lošem stanju te je predstavljala krhku točku gradu. Plesna skupina Llinkt! svojom je izvedbom oživjela prostor oko zgrade i dječje igralište koje se nalazi ispred nje, „obnavljajući“ vrijeme njezina nastanka. Glazba na koju su plesači plesali bila je inspirirana šezdesetim godinama prošlog stoljeća, plesni pokreti su zaigrani, a kostimi ljetni i šareni. Krhkost koja se spominje može se interpretirati u tri razine – u starom zdanju zgrade, nezaštićenom djetetu na igralištu i gledateljima koji su promatrali izvedbu i zapravo se izlagali riziku rušenja dijelova pročelja. Još većem naglašavanju lošeg i ruševnog stanja zgrade pridonijele su zaštitne kacige koje su promatrači morali imati zbog svoje sigurnosti. Intervencija je počela na krovu zgrade na kojoj se nazirala plesačica. Nakon što plesačica kratko nestane i pošalje papirnate avione na publiku, ona izlazi iz zgrade, dolazi na dječje igralište među publiku, te nastavlja trčati prostorom kako bi se na kraju ponovno vratila u zgradu i mahnula s prozora. Time je kreiran novi medij u spoju glazbe, plesa i arhitekture koji je htio ukazati na nužnu zaštitu kulturnog spomenika (Mihelčić, 2005). Nadalje, razdoblje 2007 – 2015. godine obilježilo je snimanje dokumentarnog filma *Betonska ljubav*, koji se temeljio na videomaterijalu i fotomaterijalu nastalom dokumentiranjem projekta *Vitić pleše*. Godine 2014. predstavljen je na više međunarodnih konferencija, dvije godine kasnije dolazi do početka obnove, a 2018. godine neboder je „zaplesao“ (Radanović, 2021). Projekt je jedan od boljih primjera rada

različitih stručnjaka, od umjetnika, arhitekata, konzervatora do lokalne zajednice koja je svojim zajedničkim naporom i radom postigla očuvanje i zaštitu vrijednog djela kulturne baštine.

4. Umjetničke intervencije u industrijskoj baštini

Donedavno je industrijska baština bila nedovoljno cijenjena, nedovoljno dokumentirana i zaštićena, kako u Hrvatskoj tako i globalno (Smokvina, 2010). Industrijska kulturna baština važan je dio sveukupne kulturne baštine koja obuhvaća različite industrije, uključujući prometnu, poljoprivrednu, šumarsku, proizvodnu, prerađivačku, vojnu i druge. Važan dio industrijske baštine jesu materijalni elementi kao što su građevine, strojevi, sirovine, proizvodi, popratna dokumentacija, ali i nematerijalni elementi poput ljudi i njihovih osobnih iskustva, intelektualno vlasništvo te način na koji je industrija ostavila učinak na svakodnevni život u užem i širem okruženju (Zlatic, Krtalić, 2017). Ovaj dio rada osvrnut će se na primjere hrvatskih umjetnika koji su iskoristili industrijsku ostavštinu te je tako uklopili u svoj umjetnički rad. Prema Marjanić (2011a), umjetničke intervencije u industrijskoj baštini mogu imati društvenu korist poticanjem razgovora između umjetnosti, baštine i lokalne zajednice.

Počnimo od Siska, jednog od najvažnijih industrijskih gradova bivše države Jugoslavije. Danas industrija u Sisku skoro pa više i ne postoji. Sličnu situaciju ima i grad Rijeka, koji će se spomenuti kasnije. Marijan Crtalić, sisački umjetnik, od 2007. godine radio je na projektu *Nevidljivi Sisak*, koji je bio spoj arhivskog istraživanja, aktivizma i kulturnog oživljavanja grada („Nevidljivo činiti vidljivim“, 2020). Društveno angažirana izložba koja je dio ovog projekta nosi naziv *Nevidljivi Sisak – fenomen Željezara*, koja se fokusirala na suradnju između radnika i umjetnika tijekom likovnih kolonija, čime je doprinijeto zaštiti skulptura koje su nastale u likovnoj koloniji (Marjanić, 2011b). Kolonija likovnih umjetnika u Željezari Sisak predstavljala je izniman primjer sinteze umjetnosti i industrije. Kolonija je djelovala od 1971. do 1990. godine, a skulpture su bile postavljene na zelenim površinama oko tvornice. Tako su radnici Željezare zajedno s nekim od najvažnijih jugoslavenskih umjetnika i umjetnicama, kao što su Milena Lah (Sl.7), Ivan Kožarić, Mila Kumbatović i dr., radili metalne skulpture. Nažalost, te su skulpture nakon privatizacije tvornice ostale zaboravljene i zanemarene, pa ih je danas sačuvano manje od 40, što je veoma mali broj s obzirom na to da ih je tijekom trajanja ovog programa nastalo skoro tisuću. Crtalić je svojim radom i trudom u sklopu projekta osvijestio publiku i tako pridonio čuvanju ovih skulptura jer su 2012. godine upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske („Spas za vrijedne sisačke skulpture“, 2018).

Slika 7. Milena Lah, Galebovo krilo iz 1973.

Crtalić je svakako imao na umu osvijestiti lošu situaciju u gradu. *Festival Željezara* drugi je od Crtalićevih projekata u Sisku. Glavna svrha *Festivala Željezara*, koji je pokrenut 2014. godine, jest obnoviti Sisak kao živo mjesto kulturne razmjene i proizvodnje te mu vratiti status koji je nekada imao. Središnje mjesto ima Željezara, koja simbolički predstavlja razdoblje najintenzivnijeg urbanog razvoja Siska (1955 – 1980.). Zatvaranje Željezare imalo je značajan utjecaj na svakodnevni život i stanovnike Siska, koji su se suočili s ekonomskim, socijalnim i kulturnim poteškoćama. Stoga je ista lokacija odabrana kao epicentar zajedničkog rada na obnovi lokalne zajednice („Festival Željezara: Zajednički (G)Rad,“ s.a). Festival je spojio suvremenu umjetnost, građanski aktivizam i lokalnu glazbu te je tako pridonio revitalizaciji prostora („Nevidljivo činiti vidljivim“, 2020). Marijan Crtalić je i 2015. godine u sklopu Festivala predstavio još jedan program vrijedan spomena. Program *Kulturnog stalkera* nastavlja praksu obilaženja industrijskih prostora Željezare Sisak. Slično kao i njegovi ostali projekti, cilj je ovog projekta bio da se *šetače* informira i poduča o povijesti sisačke industrije. *Šetači* tako

postaju i dio umjetničke akcije. Događaji koji su bili dio programa imali su intenciju privući pažnju javnosti na zaboravljena mjesta u gradu (Potkonjak, 2016).

Nadalje, treba spomenuti i projekt *Abeceda Željezara* dvojice autora – Renea Rädlea i Vladana Jeremića. Njihov je projekt primjer umjetničko-aktivističke akcije u industrijskoj baštini grada Siska. Dvojac iz Beograda došao je u Sisak gdje su napravili istraživanje, a rezultate istraživanja prezentirali su kao umjetničku instalaciju u prostoru radničkog naselja Caprag i prostoru parka skulptura kolonije likovnih umjetnika Željezara Sisak. Autori su koristili različite načine prikupljanja informacija, od čitanja radničkih novina Željezara Sisak, do razgovora s bivšim zaposlenicima Željezara. Instalacija se tako sastojala od transparenata na kojima su se nalazili razni slogani koji su opisivali probleme grada poslije industrijalizacije. Dio projekta bila je i grafička mapa u obliku novina koje su sadržavale piktograme koji su shematski predstavljali skulpture iz već spomenute likovne kolonije Željezara (Sl. 8). Te su se novine dijelile po haustorima zgrada naselja Caprag. Takvim su načinom umjetnici pozvali javnost da sudjeluje u instalaciji čime su sudjelovali u dijalogu i osvješćivanju industrijske baštine koja ih okružuje (Potkonjak, 2016).

Slika 8. Abeceda Željezara (“Rena Rädle & Vladan Jeremić,” s.a.)

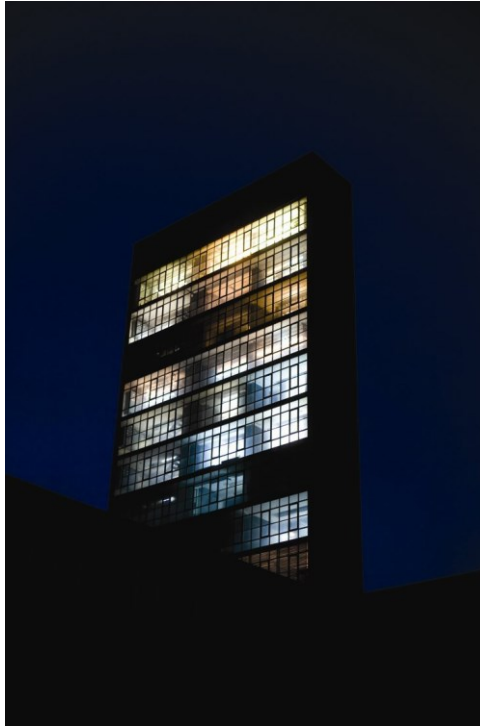
Još jedan sisački primjer o njegovanju industrijske baštine novi je projekt *Info centar industrije baštine – Holandska kuća*. Fondovima Europske unije obnovila se zgrada nekadašnjeg žitnog skladišta iz 19. stoljeća, zaštićenog kulturnog dobra. Danas taj prostor obuhvaća postav izložbe industrijske baštine, zbirku starih uređaja za reprodukciju zvuka, galeriju slikara Slave Striegla te prostore za održavanje skupova i projekcija. Cilj je ovog projekta zainteresirati lokalnu zajednicu za industrijsku baštinu grada („Holandska Kuća,” s.a.).

Tvornica *Nada Dimić* primjer je zagrebačke industrijske baštine koja se nalazi u samom centru grada, no kao i mnoga druga mjesta industrijske baštine, danas je napušten i zanemaren prostor, koji još čeka svoju prenamjenu (Pretković, 2015). Poznata umjetnica Sanja Iveković ovu je tvornicu povezala sa svojim umjetničkim djelovanjem krajem prošlog stoljeća. Projekt *Nada Dimić File* započinje 1998. godine (Govedić i Marjanić, 2003). Performans naziva *Repetitio est Mater* prvi je put izvela 1999. godine u Dubrovniku. Godinu dana kasnije na izložbi *Što, kako i za koga (WHW)*, umjetnica je izvela performans koji se sastajao od faksimila pisma Nade Dimić koji je u obliku dijapozitiva projicirala na zid galerije (HDLU) i „prepisivala” kistom uz zid (Govedić i Marjanić, 2003). Pismo Nade Dimić govori o ustaškim zločinima u Karlovcu, a poslano je kao izvještaj Partijskom komitetu u Zagrebu. Performans se sastajao i od pisma Ivanke Kljaič, koje je napisala u zatvoru dan prije smrti i posvetila ga je svom suprugu. Uz taj performans, izvela je i urbanu intervenciju na pročelju tvornice (Govedić i Marjanić, 2003). Intervencija *SOS Nada Dimić* sastojala od obnavljanja neonskog znaka koji se nalazio na pročelju zgrade tvornice, a sastojao se od slova koja izgledaju kao da su napisana rukom (Sl.9) (Marjanić, 2011a). Iveković se opet dotiče ovog projekta i 2023. godine kada je otvorena izložba *Nada Dimić File 2023* u Tehničkom muzeju u Zagrebu, koju posvećuje Nadi Dimić – osobi i istoimenoj tvornici. U izložbi je objedinila svoje radove vezane uz Nadu Dimić (Tehnički muzej, 2023).

Slika 9. Tvornica Nada Dimić s umjetničkom intervencijom Sanje Iveković („Sanja Iveković: Nada Dimić File 2023 / Nada Dimić – Rekonstrukcija Industrijskog Nasljeđa, Izložba - SVIJET KULTURE,” 2023)

Zadržavajući se u Zagrebu, sljedeći umjetnik koji je svojim radom povezan uz industrijsku baštinu jest Zlatko Kopljar, to jest njegov projekt *K 13* iz 2010. godine (Marjanić, 2011a). Zlatko Kopljar hrvatski je vizualni umjetnik, poznat po svojim instalacijama, videoradovima i performansima (Kopljar, Zlatko | Hrvatska Enciklopedija, 2021). Intervencija je bila povezana s *Tvornicom električnih žarulja (TEŽ)* u Zagrebu, zgrada arhitekta Ladoslava Horvata iz 1960. godine (Franceschi, 2009). Intervencija *K 13* sastojala se od dvometarskog neonskog „monolita” i videoreprodukcije (Sl.10) (Marjanić, 2011a). U videoprojekciji autor je bio prikazan kako visi na grani stabla, prisustvuje ostacima gozbe te u tamnoj šumi zagrijava svoje ruke. U 13-minutnom videosegmentu trodijelnog multimedijskog postava, koji se sastojao od svjetlosnog objekta i odijela koje odbija svjetlost, promatramo autora kako se kreće kroz noćnu šumu, obučen u svjetlosno odijelo, pratimo ga dok napušta područje osvijetljene sfere te odlazi odati počast svjetlosnom monolitu, to jest Tvornici. Nakon što izlazi iz šume, pojavljuje se u urbanoj sredini ispred monolita. Odlučno ulazi u njega, kreće se kroz njegovu arhitekturu i na koncu nestaje, stopivši se s blještavilom svjetla (Franceschi, 2009). Kako Franceschi (2009) piše, ne zna se hoće li ovakve intervencije i fetišiziranje građevine pridonijeti njenom novom korištenju kao funkcionalne građevine ili ju pretvoriti u simboličan svjetlosni spomenik, to jest umjetničku skulpturu.

Slika 10. Zlatko Kopljar, *K 13*, Zagreb (Matejčić, 2013)

URBANFESTIVAL je bio festival umjetničkih intervencija u javnom prostoru koje su istraživale kontekst prostora i društvene procese koji su ga oblikovali. Svako izdanje festivala bilo je posvećeno određenoj temi i predstavljalo je nove umjetničke produkcije u javnom prostoru. Ove produkcije temeljile su se na istraživanju specifičnih lokacija i prostornih politika te su otvarale prostor za umjetničko izražavanje društvenih i urbanih tema. Festival se održavao u razdoblju od 2001. do 2015. godine. ([BLOK], s.a.-a)

U sklopu *URBANFESTIVALA Operacija: grad 2005* organizirana je desetodnevna manifestacija koja je za svoj program iskoristila napuštene prostore bivše tvornice Badel. Ovaj program rezultat je suradnje na širokoj zagrebačkoj kulturnoj nezavisnoj sceni i obuhvatio je oko 70 događaja u kojima je sudjelovalo 26 udruga, umjetničkih organizacija i inicijativa. Manifestacija se tematski oslanjala na prostorne koncepte suvremene kulture i na načine na koje ona može utjecati na urbanističke i razvojne procese grada. Ovaj se projekt nadovezao na drugi projekt, *Nevidljivi Zagreb* koji je udruga *PLATFORMA 9,81* pokrenula dvije godine ranije s ciljem da se u zapuštenim prostorima grada prepozna potencijal za nove svrhe ([BLOK], s.a.-b). Cilj je također bio formirati kulturni centar u tvornici Badel koje bi koristile nezavisne kulturne inicijative. Upravo su kulturni aktivisti i umjetnici pokazali koji potencijal, iako u ruševnom stanju, može imati prostor Badela (Marjanić, 2011a).

Grad Rijeka je jedan od značajnih hrvatskih gradova po pitanju industrije, pa tako i industrijske baštine. Umjetnička intervencija naziva *Urbana intervencija* umjetnice Tanje Dabo održana je 1999. godine na vratima tvornice Rikard Benčić (Marjanić, 2011a). Kompleks tvornice izvorno je izgrađen u 18. stoljeću za smještaj tvornice šećera, a kasnije je pretvoren u tvornicu duhana. Nakon 1945. godine prostor je prenamijenjen za Tvornicu motora i traktora Rikard Benčić koja je zatvorena 1995. godine (Novi kulturni život za povijesni tvornički kompleks u Rijeci, Hrvatska, 2020). Dabo je intervenirala na jedna vrata tvornice koja nisu imala kvaku tako što je otuđila ploču na kojoj je pisalo *Moderna galerija Rijeka, uprava* i postavila je na vrata, a vrata bez kvake premjestila je na zid s bodljikavom žicom (Marjanić, 2011a). Ovom je intervencijom zapravo kritizirala ondašnju političku situaciju koja je bila vezana uz izbor novog ravnatelja Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, kao i neizvjesnost preseljenja Muzeja u novu zgradu. Kritika je bila usmjerena i političkoj „mašineriji“ koja odlučuje o vođenju Muzeja. Ova intervencija govorila je o odnosu autorice i institucije, koju ona doživljava opasnu kao i taj visoki zid s bodljikavom žicom (Marjanić, 2008).

Vlasta Delimar, hrvatska multimedijalna umjetnica i umjetnica performansa, zajedno sa svojim umjetničkim i životnim partnerom Milanom Božićem napravila je umjetničku akciju u raznim objektima diljem Hrvatske. Akcija nosi naziv *Provesti noć u prostoru...* (Kalčić, 2015). Ovdje ću spomenuti primjere koji su povezani s industrijskom baštinom. Projekt je realiziran i u gradu Rijeci u tvornici torpeda. Performans u Rijeci održao se u svibnju 2003. godine. Tvornica je radila sve do 1965. godine do kada je bila redovito održavana i obnavljana, no danas je u ruševnom stanju. Dio tvornice je i lansirna rampa koja je prva takva u svijetu te se na tom mjestu osniva Muzej riječke industrijske i torpedne baštine (Kalčić, 2015). Dokaz zanemarivanja ovog prostora jest krađa iskoristivog materijala 2013. godine. Performans je izveden i u Cajghausu u Koprivnici, bivšem skladištu oružja, a danas je taj prostor ograđen bodljikavom žicom te iščekuje svoju novu namjenu. Akcija je izvedena u sveukupno 10 gradova diljem Hrvatske. Delimar i Božić borave u prostorima jednu noć, ne intervenirajući na njoj trajnim promjenama, već je cilj ukazati na stanje tih građevina koje su dio svakodnevnog života. To su objekti koji su napušteni ili nedostupni javnosti (Kalčić, 2015). Dio instalacije bila je namještena posteljina na kojoj su proveli noć (Sl.11), s time da je to prenoćište neadekvatno i netrajno. Autori su ovom akcijom skrenuli pozornost medija na prostore u kojima su izveli performanse, u nadi da će se te prostore na neki način vratiti u „život“, odnosno u javnost. Kalčić (2015) piše kako je to plemenita zamisao koja izlazi iz granica umjetnosti i odlazi u područje zaštite spomenika i kulturne baštine.

Slika 11. Vlasta Delimar i Milan Božić u Cajghausu u Koprivnici, 2003. godine. (Božić i Delimar, 2015)

5. Umjetničke intervencije u prirodnoj baštini

Umjetničke intervencije u prirodi nerijetko su asocirane s pojmom *land art-a*. Prema Šuvakoviću, *land art* je „naziv za instalacije i ambijente koji se najčešće postavljaju u prirodnom prostoru, pri čemu su materijali i aspekti tla i okružja bitni elementi rada.” (Šuvaković, 2005, 341) Tijekom godina Park prirode Učka bio je mjesto raznih izvedbi intervencija i izvor inspiracije za mnoge suvremene umjetnike. Boris Pecigoš hrvatski je umjetnik koji je stvorio nekoliko intervencija na području Parka prirode Učka (Flajsig, 2020). Njegova ideja i realizacija jest *Land art staza Stražica – Sapaćica*, duga 6,5 kilometra, a spoj

je umjetničkih intervencija u obliku *land arta* i *rock arta* i sadrži dvadeset radova (Pecigoš, s.a.). Rock art se definira kao umjetničko djelo nastalo od kamena ili na samoj površini kamena, te se najčešće povezuje s pretpovijesnom umjetnošću, no ponovno postaje aktualno u modernoj i suvremenoj umjetnosti (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2009). Njegove intervencije variraju od slikanja motiva biljnih vrsta na velike stijene do participativnih trenutaka u kojima sa svojim prijateljima oslikava zasebno kamenje kako bi promijenio njihov izgled. Jedna od Pecigoševih *site-specific* intervencija jest *Stražar* na Stražici. Ova se intervencija sastoji od nacijepanih komada drveta koji su uglavljeni između dvaju stabala i stapaju se s krajolikom, te se tako razlikuje od ostalih radova po tome što svojom prisutnošću ne dominira krajolikom, već se stapa s njim. Kako autor govori, litica Stražica dobila je ime po osmatračnicama koje su se ondje nalazile, a danas se na tom području mogu pronaći njihovi ostaci (Flajsig, 2020). Pecigoš je autor i nekoliko geoglifa u Parku, *Spiralni geoglif*, *Geoglif ovaca*, *Labirint*. Nadalje, umjetnikov rad *Crveno stablo* ima negativnu konotaciju (Sl.12). Ovim radom kritizira ljudski utjecaj na prirodu. Naime, stablo na koje je Pecigoš intervenirao nalazi se na pašnjaku Sapačice, između puteva plinovoda i dalekovoda, neprijatelja ovog planinskog krajolika. Umjetnikov izbor crvene boje može se interpretirati na način da je crvena boja često vezana uz neke znakove upozorenja, a i u samom je krajoliku upečatljiva (Pecigoš, 2018).

Slika 12. Boris Pecigoš, Crveno stablo (Pecigoš, s.a.)

Ljubo De Karina, hrvatski kipar, u Parku prirode Učka radi intervenciju naziva *Veles* (Sl.13). Intervencija je izvedena participativno, a uz umjetnika sudjelovali su i studenti raznih smjerova. *Veles* je izveden na jednoj točki mitsko-povijesne staze *Trebišća – Perun* (Flajsig, 2020) koja ima cilj približiti slavenska vjerovanja te povijest i život njihove zajednice (Poučne staze i šetnice – Park prirode Učka, 2022). Staza je otvorena 2009. godine te se iste godine održava prva radionica umijeća suhozidne gradnje u sklopu koje je izveden upravo i rad *Veles* koji poprima oblik zmije (Flajsig, 2020).

Slika 13. Ljubo De Karina, Veles (Flajsig, 2020)

Gore spomenuto umijeće suhozidne gradnje umijeće je izrade konstrukcija od kamena bez upotreba vezivnog materijala koje je prisutno na jadransko-dinarskom području Hrvatske od prapovijesti do danas („Umijeće suhozidne gradnje“, s.a.). Oslanjajući se upravo na ovu tradiciju, nastao je projekt *Suhozidi: trag u krajoliku ili zaboravljena kulturna baština*, koji je proveden u lipnju 2021. godine. Projekt se sastajao od gradnje *land art* instalacija na više mjesta duž hrvatske obale. Lokacije s *land art* instalacijama pomogle su podizanju vidljivosti suvremene umjetničke prakse te također svijesti o potrebi očuvanja kulturne baštine. Na projektu su sudjelovali umjetnici, etnolozi i kulturni antropolozi te studenti i učenici. Nastale su razne instalacije, a istaknut ću rad umjetnika Josipa Zanko koji je napravio *land art* rad oblika bunje, tradicionalne građevine koja je imala funkciju poljskog skloništa diljem hrvatskog Jadrana (Sl. 14). Rad je napravljen na Paškim vratima na otoku Pagu („Završio je projekt *Suhozidi*”, 2021).

Slika 14. Josip Zanki, land art instalacija ("Land Art Instalacije Suhozida Na Pagu," 2021)

6. Zaključak

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini predstavljaju zanimljiv fenomen koji se bavi reinterpetacijom različitih vrsta baštine. Umjetnici raznim intervencijama stvaraju nove slojeve značenja te otkrivaju interakciju između umjetnosti, prostora i povijesti. Umjetničke intervencije u ovom kontekstu predstavljaju suptilan spoj tradicije i suvremenosti te doprinose revitalizaciji i očuvanju baštinskih vrijednosti. Umjetnici koriste različite medije za oblikovanje svojih radova, od tradicionalnih i prirodnih do najnovijih tehnoloških kao što su videoinstalacije, zvučne instalacije i ostalo.

U kontekstu industrijske baštine, umjetničke intervencije nerijetko imaju cilj dati napuštenim industrijskim prostorima novu funkciju te razvijaju svijest zajednice o industrijskom naslijeđu i njegovom mjestu u današnjem društvu. Arhitektura je također česti izvor inspiracije suvremenih umjetnika, koji svojim radovima na građevinama žele osvijestiti stanja i pridonijeti zaštiti takve baštine. Odnos suvremene umjetnosti i muzejskih institucija također je važan aspekt jer umjetnici sve više koriste muzejske zbirke kao izvor inspiracije i materijala za svoj rad.

Umjetničke intervencije u prirodnoj baštini posebno su zanimljive jer spajaju umjetnost s prirodnim krajolikom. Kroz kreativne instalacije umjetnici ističu ljepotu prirode i istovremeno nas potiču na razmišljanje o važnosti njezinog očuvanja. Njihove intervencije uključuju instalacije, skulpture i performanse koje se stapaju s okolinom. Ovakvi radovi često potiču gledatelje da se povežu s prirodnim okolišem na emocionalnoj razini.

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini pružaju platformu za izražavanje umjetničke kreativnosti, kritičko razmišljanje i dijalog između umjetnika, baštine i publike. Važno je naglasiti da umjetničke intervencije trebaju biti pažljivo osmišljene i izvedene s poštovanjem prema kulturnoj baštini, uz suradnju s relevantnim institucijama, stručnjacima i lokalnom zajednicom.

Umjetničke intervencije u industrijskoj, arhitektonskoj i prirodnoj baštini predstavljaju bogato polje koje inspirira i potiče razmišljanje te donosi novu dimenziju naslijeđa. Ove intervencije pružaju mogućnost da se prošlost reinterpetira kroz suvremene umjetničke perspektive, stvarajući most između prošlih vremena i suvremenog društva. Ovakvi umjetnički radovi otvaraju mnoge mogućnosti za suradnju između umjetnika i baštinskih institucija u svrhu zaštite i osveštavanja baštine koja se nalazi svuda oko nas.

7. Popis literature

Black Niki i Farley Rebecca. 2020. „Mapping contemporary art in the heritage experience.“ U *Contemporary Art in Heritage Spaces*, uredili Nick Cass, Gill Park, Anna Powell, 15–31. London, New York: Routledge

[BLOK]. (s.a.-a). „Operacija: Grad 2005.“ Pregledano: 28. lipnja 2023.

<http://www.blok.hr/hr/projekti/operacija-grad-2005>

[BLOK]. (s.a.-b). „Urbanfestival.“ Pregledano: 28. lipnja 2023.

<http://www.blok.hr/hr/urbanfestival>

Babić, Vanja. 2009. „Uljezi po mjeri muzeja“. *Vijenac*. 3. prosinac 2009.

<https://www.matica.hr/vijenac/411/uljezi-po-mjeri-muzeja-2727/>

Babić, Vanja. 2018. „Oprostoreni dijalog.“ *Vijenac*. 15. veljače 2018.

<https://www.matica.hr/vijenac/625/oprostoreni-dijalog-27559/>

Europska komisija. 2020. „Novi kulturni život za povijesni tvornički kompleks u Rijeci, Hrvatska.“ Objavljeno: 10. srpnja 2020.

https://ec.europa.eu/regional_policy/projects/projects-database/new-cultural-life-for-historic-factory-complex-in-rijeka-croatia_hr

Flajsig, Maja. 2020. „Stvaranje mjesta u planinskom prostoru: umjetničke intervencije u Parku prirode Učka.“ Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu

Franceschi, Branko. 2009. „K12 / K13 Light Tower.“ Objavljeno: 30. rujna 2016.

<https://zlatkokopljar.com/2016/09/30/k12-k13-light-tower/>

Fučkan, Jasmina. 2012. „DUBRAVKA RAKOCI: Premijera: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2011. - 2012.“ Muzej za umjetnost i obrt: Zagreb

Fučkan, Jasmina. 2015. „Ida Blažičko: Topologija beskraja: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 30. 1. - 8. 3. 2015.“ Muzej za umjetnost i obrt: Zagreb

Fučkan, Jasmina. 2019. „Stalni postav kao mjesto uprisutnjenja suvremenosti.“ U *Informatica museologica*, br 50., 65-71.

Gašparović, Miroslav. 2009. „Muortinis: Privremeni radovi u Muzeju!“ Muzej za umjetnost i obrt: Zagreb

Govedić, Nataša i Marjanić Suzana. 2003. „Razgovor sa Sanjom Iveković.“ *Zarez* 5, br. 101, 12–14.

Holandska kuća. (s.a.) „O projektu: Obnova Holandske kuće u Sisku – od ideje do realizacije“ Pregledano: 28. lipnja 2023. <http://www.hoku.hr/>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2021. „Kopljar, Zlatko.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pregledano: 28. lipnja 2023. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=70520>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2021. „Muzej za umjetnost i obrt.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pregledano: 28. lipnja 2023. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42624>

Hrvatsko društvo likovnih umjetnika. 2021. „Završio je projekt Suhozidi: trag u krajoliku ili zaboravljena kulturna baština.“ Hdlu.hr. Objavljeno: 6. srpnja 2021. <https://www.hdlu.hr/2021/07/zavrshio-je-projekt-suhozidi-trag-u-krajoliku-ili-zaboravljena-kulturna-bastina/>

Kalčić, Silva. 2015. „Vlasta Delimar [i] Milan Božić: provesti noć u prostoru: Čakovec, Dubrovnik, Koprivnica, Pula, Ravnica, Rijeka, Slavonski Brod, Split, Varaždin, Zagreb.“ Domino: Zagreb

Kulturpunkt.hr. (s.a.) „Festival Željezara: Zajednički (g)rad.“ Pregledano: 28. lipnja. 2023. <https://kulturpunkt.hr/najava/festival/festival-zeljezara-zajednicki-grad/>

Marjanić, Suzana. 2008. „Razgovor s Tanjom Dabo.“ *Zarez.hr*. Pregledano: 28. lipnja 2023. <http://www.zarez.hr/clanci/razgovor-s-tanjom-dabo>

Marjanić, Suzana. 2010. „Razgovor s Daliborom Martinisom.“ *Zarez* 12, br. 275, 6.

Marjanić, Suzana. 2011. „Razgovor s Marijanom Crtalićem.“ *Zarez* 13, br. 304, 14–15.

Marjanić, Suzana. 2011. „UMJETNIČKE INTERVENCIJE U INDUSTRIJSKU KULTURNU BAŠTINU ILI KAKO NASTAJE DRUŠTVENO KORISNA UMJETNOST?“ *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 48, br. 1, 29–52.

Matejčić, Barbara. 2010. „Što je gradu Tvornica električnih žarulja.“ Pogledaj.to. Objavljeno: 21. siječnja 2010. <http://pogledaj.to/art/sto-je-gradu-tvornica-elektricnih-zarulja/>

Mihelčić, Jelena. 2005. „Koreografija grada.“ *Vijenac*. 27. listopada 2005

<https://www.matica.hr/vijenac/303/koreografija-grada-8367/>

Ministarstvo medija i kulture. (s.a.). „Umijeće suhozidne gradnje (Art of dry stone walling, knowledge and techniques).“ Pregledano: 28. lipnja 2023. <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-ovjecanstva/umijece-suhozidne-gradnje-art-of-dry-stone-walling-knowledge-and-techniques/16657>

Mixer. 2020. „MEŠTART – 11 godina aktualiziranja stalnog postava Ivana Meštrovića.“ Objavljeno: 5. studeni 2021. <https://mixer.hr/kultura/art/mestart-11-godina-aktualiziranja-stalnog-postava-ivana-mestrovica/>

Muzeji Ivana Meštrovića. 2021. „Meštart Martina Miholić - Muzej Ivana Meštrovića.“ Pregledano: 28. lipnja 2023. <https://mestrovic.hr/mestart-martina-miholic/>

Muzej za umjetnost i obrt. 2018. „Artist-in-residence: Akiko Sato - Muzej za umjetnost i obrt.“ Objavljeno: 14. prosinca 2018. <https://www.muio.hr/blog/2018/01/11/suvremeni-umjetnici-stalnom-postavu-muo-akiko-sato/>

Muzej za umjetnost i obrt. 2018. „Ida Blažičko, Topologija beskraj, 2015. - Muzej za umjetnost i obrt.“ Objavljeno: 17. prosinca 2018. <https://www.muio.hr/suvremeni-umjetnici-u-stalnom-postavu/ida-blazicko-topologija-beskraja-2015-large/>

Muzej za umjetnost i obrt. 2018. „Dubravka Rakoci, Crtež u prostoru, 2011. - Muzej za umjetnost i obrt.“ Objavljeno: 17. prosinca 2018. <https://www.muio.hr/suvremeni-umjetnici-u-stalnom-postavu/dubravka-rakoci-crtez-u-prostoru-2011-large/>

Muzej za umjetnost i obrt. 2020. „SUVREMENI UMJETNICI U STALNOM POSTAVU - Muzej za umjetnost i obrt.“ Objavljeno: 1. prosinca 2020. <https://www.muio.hr/suvremeni-umjetnici-u-stalnom-postavu/>

Nacional. 2021. „Zanimljiv projekt: Trag u krajoliku ili zaboravljena kulturna baština – land art instalacije suhozida na Pagu.“ Nacional.hr. Objavljeno: 27. lipnja 2021. <https://www.nacional.hr/zanimljiv-projekt-trag-u-krajoliku-ili-zaboravljena-kulturna-bastina-land-art-instalacije-suhozida-na-pagu/#>

Ožegović, Nina. 2014. „Nevidljivi Sisak – Fenomen Željezara“ Forum.tm. Objavljeno: 27. travnja 2014. <https://forum.tm/vijesti/nevidljivi-sisak-fenomen-zeljezara-1732>

Pecigoš, Boris. 2018. *Vodič po Land art stazi Stražica – Sapaćica na Učki*. Atelier Hayat: Rijeka

Pecigoš, Boris (s.a.) „Land art staza na Učki.“ boris-pecigos.com. Pregledano: 28. lipnja 2023. <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Pintarić, Snježana. 2010. *SINTART 01: 4.11.-4.12.2010.: [Grupa ABS. Božena Končić Badurina, Viktor Popović, Davor Sanvicenti]*. Muzej za suvremenu umjetnost: Zagreb

Potkonjak, Sara. 2016. „Umjetnička transformacija postindustrijskog (g)rada: studija slučaja Siska.“ U *Mjesto izvedbe i stvaranje grada*, uredili Valentina Gulin Zrnić, Nevena Škrbić Alempijević, Josip Zanki, 31–48. Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (HDLU), Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF): Zagreb

Park prirode Učka. 2022. „Poučne staze i šetnice - Park prirode Učka.“ Objavljeno: 29. ožujka 2022. <https://www.pp-ucka.hr/info-za-posjetitelje/poucne-staze-i-setnice/>

Pretković, Marina. 2013. Tvornica „Nada Dimić“ u Zagrebu – povijesni pregled, problemi zaštite i mogućnosti revitalizacije. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 37/38, 119-132.

Radanović, Ines. 2022. „Obnova Vitićevog nebodera u Zagrebu modelom unapređenja.“ Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu.

Rena Rädle & Vladan Jeremić. (s.a.). „Abeceda Željezare / Ironworks ABC“ Pregledano: 28. lipnja 2023. https://raedle-jeremic.net/abeceda_zeljezare.html.

Smokvina, Miljenko. 2010. „Industrijska baština u Hrvatskoj – sadašnji trenutak, perspektive i mogućnosti očuvanja.“ *Povijest u nastavi VIII*, br. 15

Sorić, Sven. 2015. „Fokus na zajednički (g)rad.“ *Vizkultura.hr*. Objavljeno: 1. lipnja 2015. <https://vizkultura.hr/intervju-marijan-crtalic-festival-zeljezara/>

Stam, Deirdre C. 1993. „Informirana muza: implikacije "nove muzeologije" za muzejsku praksu.“ *Informatica museologica* 24, br. 1-4, 98-105.

Svijet kulture. 2023. „Sanja Iveković: Nada Dimić File 2023 / Nada Dimić – rekonstrukcija industrijskog nasljeđa, izložba.“ Objavljeno: 10. svibnja 2023. <https://svijetkulture.com/sanja-ivekovic-nada-dimic-file-2023-nada-dimic-rekonstrukcija-industrijskog-nasljeda-izlozba/>

Šuvaković, Miško. 2005. *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Horetzky (etc.): Zagreb

Tehnički muzej. (s.a.). „SANJA IVEKOVIĆ: NADA DIMIĆ FILE 2023 / NADA DIMIĆ – REKONSTRUKCIJA INDUSTRIJSKOG NASLJEĐA.“ Pregledano: 28.lipnja 2023.

<https://tmnt.hr/izlozba?id=8444>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. 2009. „Rock Art | Definition, History, Painting, Designs, & Facts.” Encyclopedia Britannica. Pregledano: 4. srpnja 2023.

<https://www.britannica.com/art/rock-art>.

Bacači sjenki. 2023. „Vitić Pleše.“ Pregledano: 28. lipnja 2023. [https://bacaci-](https://bacaci-sjenki.hr/projekti/hrvatski-vitic-plese/)

[sjenki.hr/projekti/hrvatski-vitic-plese/](https://bacaci-sjenki.hr/projekti/hrvatski-vitic-plese/)

Viktor Popović. (s.a.) „Viktor Popovic | Exhibitions | 2010 | Richter Collection, Zagreb.“ viktor-popovic.com. Pregledano: 28.lipnja 2023.

<https://www.viktorpopovic.com/exhibitions/2010-zagreb-richter/>

Vizkultura.hr. 2018. „Spas za vrijedne sisačke skulpture.“ Objavljeno: 13. veljače 2018.

<https://vizkultura.hr/spas-za-vrijedne-sisacke-skulpture/>

Vujanović, Barbara. 2019. „Otvorena izložba MEŠTART: Ivana Tkalčić – A(rtificial) I(ntelligence) I.“ Jolie.hr. Objavljeno: 21.studeni 2019.

<https://jolie.hr/lifestyle/kultura/otvorena-izlozba-mestart-ivana-tkalcic-artificial-intelligence-i/>

Vujanović, Barbara. 2013. *MEŠTART: Petar Barišić i Loren Živković Kuljiš; Tranzicije*. Muzeji Ivana Meštrovića: Zagreb

Zlatic, Stjepan i Krtalić, Maja. 2017. „Dokumentacija o industrijskoj i tehničkoj baštini.“

Libellarium 10, br. 1, 77-92. <https://doi.org/10.15291/libellarium.v1i1.300>

Zlomislíč, Anita. 2012. „Dijalog sa starim Meštrom.“ *Vijenac*. 12. lipnja 2012.

<https://www.matica.hr/vijenac/529/dijalog-sa-starim-mestrom-23409/>

Popis slika

Slika 1. Dubravka Rakoci, Crtež u prostoru, 2011. („Dubravka Rakoci, Crtež u prostoru, 2011. - Muzej za umjetnost i obrt,” 2018).....	5
Slika 2. Ida Blažičko, Topologija beskraj, 2015. (Ida Blažičko, Topologija Beskraj, 2015. – Muzej za umjetnost i obrt, 2018)	6
Slika 3. AKIKO SATO : DRAW ATTENTION, 2018 („Artist-in-residence: Akiko Sato - Muzej za umjetnost i obrt,” 2018).....	7
Slika 4. Petar Barišić, Vručina (Zlomislić, 2014).....	9
Slika 5. Intervencija Viktora Popovića („Viktor Popovic Exhibitions 2010 Richter Collection, Zagreb,” s.a.)	10
Slika 6. Ksenija Turčić, Procjepi (Babić, 2018).....	11
Slika 7. Milena Lah, Galebovo krilo iz 1973.	14
Slika 8. Abeceda Željezara (“Rena Rädle & Vladan Jeremić,” n.d.)	15
Slika 9. Tvornica Nada Dimić s umjetničkom intervencijom Sanje Iveković („Sanja Iveković: Nada Dimić File 2023 / Nada Dimić – Rekonstrukcija Industrijskog Nasljeđa, Izložba - SVIJET KULTURE,” 2023).....	17
Slika 10. Zlatko Kopljar, K 13, Zagreb (Matejčić, 2013)	18
Slika 11. Vlasta Delimar i Milan Božić u Cajghausu u Koprivnici, 2003. godine. (Božić i Delimar, 2015).....	20
Slika 12. Boris Pecigoš, Crveno stablo (Pecigoš, s.a.).....	22
Slika 13. Ljubo De Karina, Veles (Flajsig, 2020)	23
Slika 14. Josip Zanki, land art instalacija (“Land Art Instalacije Suhozida Na Pagu,” 2021) .	24

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini

Sažetak

Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini složena je tema koja se svaki danom još više širi. Rad „Suvremene umjetničke intervencije u kulturnoj baštini“ osvrće se na umjetničke intervencije koje se sastoje od raznih umjetničkih performansa, instalacija, videoinstalacija, te analizira kao intervencije utječu na razne vrste baštine, kao što su arhitektonska, prirodna i industrijska baština. Uključuje i odnos suvremene umjetnosti i muzejskih institucija, te način na koji umjetnici koriste muzejsku građu kao dio svoga rada i kako se na suvremen način interpretiraju zbirke i građa. Nadalje, rad primjerima hrvatskih umjetnika prikazuje kako se umjetničkim intervencijama, koje koriste različite medije i tehnike, stvara nova dinamika i dijalog naslijeđa i suvremenosti. Sveukupno, rad ističe važnost odnosa suvremene umjetnosti i kulturne baštine jer taj odnos pridonosi zaštiti i reinterpetaciji povijesti, tradicije i samog naslijeđa koji je bitan dio ljudske prošlosti i sadašnjosti.

Ključne riječi: suvremena umjetnost, baština, kultura, muzej

Contemporary artistic interventions in cultural heritage

Summary

Contemporary artistic interventions in cultural heritage are a complex topic that is expanding with each passing day. The bachelor thesis "Contemporary Artistic Interventions in Cultural Heritage" focuses on artistic interventions that consist of various art performances, installations, video installations, and analyses how these interventions impact various types of heritage, such as architectural, natural, and industrial heritage. It explores the relationship between contemporary art and museum institutions, and how artists utilize museum collections as part of their work, as well as how collections and materials are interpreted in a contemporary manner. Furthermore, the paper presents examples of Croatian artists and demonstrate how artistic interventions, utilizing different media and techniques, create a new dynamic and dialogue between heritage and contemporaneity. Overall, the paper highlights the importance of the relationship between contemporary art and cultural heritage, as this relationship contributes to the preservation and reinterpretation of history, tradition, and the very heritage that is an essential part of human past and present.

Key words: contemporary art, heritage, culture, museum